

2. Antokolskaja, M.V. (1990). Mery zashhity i otvetstvennosti v alimentnyh objazatelstvah [Protective measures and liability in alimony obligations]. *Sovetskoe gosudarstvo i pravo – Soviet state and law*, 8, 125-132 [in Russian].
3. Vidpovidalnist za nesplatu alimentiv [Responsibility for non-payment of alimony]. «WikiLegalAid»: dovidkovo-informatsiina platforma pravovykh konsultatsii – «WikiLegalAid»: pre-informational platform for legal advice. Retrieved from https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Відповідальність_за_несплату_алиментів [in Ukrainian].
4. Vidpovidalnist za prostrochennia splaty alimentiv [Liability for late payment of alimony]. «WikiLegalAid»: dovidkovo-informatsiina platforma pravovykh konsultatsii – «WikiLegalAid»: pre-informational platform for legal advice. Retrieved from https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Відповідальність_за_прострочення_сплати_алиментів [in Ukrainian].
5. Danilin, V. I. (1980). *Otvetstvennost po sovetskomu semejnomu pravu [Liability under Soviet family law]*. Ufa: Bashkir Publishing House State University [in Russian].
6. Pro vykonavche provadzhennia: Zakon Ukrainy vid 2 chervnia 2016 roku [On Enforcement Proceedings: Law of Ukraine of June 2, 2016]. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> [in Ukrainian].
7. Romovska, Z. V. (2009). *Simeinyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar [Family Code of Ukraine: scientific and practical commentary]*. Kyiv: Pravova yednist [in Ukrainian].
8. Rozghon, O. V. (2018). *Dohovory u simeinomu pravi Ukrainy: monohrafiia [Contracts in family law of Ukraine: monograph]*. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].
9. Sapeiko, L. V. (2001). Zahalna kharakterystyka alimentnoho zoboviazannia batkiv shchodo nepovnolitnikh ditei [General characteristics of alimony obligation of parents in relation to minor children]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Bulletin of Kharkiv National University of Internal Affairs, Special Issue*, 334-338 [in Ukrainian].
10. Simeinyi kodeks Ukrainy vid 10 sichnia 2002 roku [Family Code of Ukraine of January 10, 2002]. *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy – Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-14> [in Ukrainian].
11. Zhylinkova, I. V. (Eds.) (2008). *Simeinyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar [Family Code of Ukraine: scientific and practical commentary]*. Kharkiv: Ksyron [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.02.2021.

DOI: 10.35774/app2021.01.081
УДК 347.763

Ірина Лукасевич-Крутник,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9557-7886>

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СТОРІН ЗА ПОРУШЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ЩО ВИПЛИВАЮТЬ З ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню загальних засад відповідальності сторін за порушення зобов'язань, що випливають з договору перевезення. З'ясовано, що договір перевезення відрізняється від інших договорів про надання транспортних послуг, зокрема, від договору транспортного експедирування, можливістю договірного регулювання відповідальності. Визначено, що сторони договору перевезення, керуючись ст. 611 ЦК України, можуть передбачити у його змісті такі форми цивільно-правової відповідальності: 1) сплата неустойки (штрафу, пені); 2) відшкодування збитків; 3) відшкодування моральної шкоди. Водночас відповідальність сторін договору перевезення за порушення зобов'язань є обмеженою нормами законодавства, яке регулює договірні відносини з надання транспортних послуг. Тому сторони можуть визначити форму та розмір відповідальності, якщо інше не встановлено нормами ЦК України, транспортними кодексами (статутами), іншими законами.

Ключові слова: договірна відповідальність, форма відповідальності, неустойка, штраф, пеня, збитки, моральна шкода.

Лукасевич-Крутник І.

Общие положения ответственности сторон за нарушение обязательств, вытекающих из договора перевозки

Статья посвящена исследованию общих принципов ответственности сторон за нарушение обязательств, вытекающих из договора перевозки. Выяснено, что договор перевозки отличается от других договоров о предоставлении транспортных услуг, в частности, от договора транспортного экспедирувания, возможностью договорного регулирования ответственности. Определено, что стороны договора перевозки, руководствуясь ст. 611 ГК Украины, могут предусмотреть в его содержании такие формы гражданско-правовой ответственности: 1) уплата неустойки (штрафа, пени) 2) возмещения убытков; 3) возмещения морального вреда. В то же время ответственность сторон договора перевозки за нарушение обязательств ограничена нормами законодательства, регулирующего договорные отношения по предоставлению транспортных услуг. Поэтому стороны могут определить форму и размер ответственности, если иное не установлено нормами ГК Украины, транспортными кодексами (уставами), другими законами.

Ключевые слова: договорная ответственность, форма ответственности, неустойка, штраф, пеня, убытки, моральный вред.

Lukasevych-Krutnyk I.

General principles of liability of the parties for the breach of obligations arising from the contract of carriage

The purpose of the study is to determine the general principles of responsibility of the parties for breach of contractual obligations arising from the contract of carriage, taking into account the legal positions of the highest courts of Ukraine in this category of cases. The article deals with the study of the general principles of liability of the parties for breach of obligations arising from the contract of carriage. It was found that the contract of carriage differs from other contracts for the provision of transport services, in particular, from the contract of freight forwarding, the possibility of contractual regulation of liability. It is determined that the parties to the contract of carriage, guided by the Art. 611 of the Civil Code of Ukraine, may provide in its content the following forms of civil liability: 1) payment of penalties (fines, penalties); 2) compensation for losses; 3) compensation for non-pecuniary damage. At the same time, the liability of the parties to the contract of carriage for breach of obligations is limited by the law governing the contractual relationship for the provision of transport services. Therefore, the parties may determine the form and amount of liability, unless otherwise provided by the norms of the Central Committee of Ukraine, transport codes (statutes), other laws.

Keywords: contractual liability, form of liability, penalty, fine, damages, moral damage.

Постановка проблеми. В умовах оновлення цивільного законодавства України [1] актуального значення набувають дослідження окремих аспектів правового регулювання договірних зобов'язань, в тому числі договірних зобов'язань з надання транспортних послуг. Значна кількість судових спорів в сфері перевезень свідчить про потребу більш ґрунтовного теоретичного аналізу правового регулювання відповідальності сторін за порушення зобов'язань, що впливають із договору перевезення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Договірні зобов'язання, що впливають із договору перевезення, неодноразово ставали предметом наукових досліджень в працях українських та зарубіжних цивілістів, серед яких І. О. Безлюдько, М. І. Брагінський, В. В. Вітрянський, І. В. Булгакова, Т.В. Гриняк, У. П. Гришко, І. А. Діковська, О. В. Клепікова, Т. О. Колянковська, О. С. Кужко, В. С. Ломака, В. В. Луць, А. О. Мінченко, С. Ю. Морозов, О. М. Нечипуренко, Н. С. Нечипоренко, В. А. Попов, Д. А. Рябікін, Г. В. Самойленко, Л. Я. Свистун, Є. Д. Стрельцова, М. Л. Шелухін та багато інших. Проте наукові доробки зазначених вчених стосувались, як правило, відповідальності сторін за порушення зобов'язань за окремими різновидами договору перевезення. Тоді як дослідження загальних положень договірної відповідальності сторін за порушення умов договору перевезення крізь призму правових позицій Верховного Суду не отримало належного висвітлення в сучасній цивілістичній літературі. Тому зазначена тематика є цікавою як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Метою дослідження є визначення загальних засад відповідальності сторін за порушення договірних зобов'язань, що впливають з договору перевезення, з врахуванням правових позицій вищих судових інстанцій України у такій категорії справ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. визначив загальні засади відповідальності сторін за порушення договірних зобов'язань, що впливають з договору перевезення [2]. Так, згідно з ст. 920 ЦК України сторони договору перевезення несуть відповідальність, визначену у змісті договору, якщо інше не встановлено ЦК України, іншими законами, транспортними кодексами (статутами).

Можливість договірного регулювання відповідальності відрізняє договір перевезення від інших договорів про надання транспортних послуг, зокрема, від договору транспортного експедирування (ст. 934 ЦК України). Водночас відповідальність сторін договору перевезення за порушення зобов'язань є обмеженою нормами законодавства, які регулюють договірні відносини з надання транспортних послуг [3, с. 131]. Це впливає із формулювання статті 920 ЦК України: «сторони несуть відповідальність, встановлену за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено цим Кодексом, іншими законами, транспортними кодексами (статутами)».

ЦК України закріплює відповідальність за найбільш поширені випадки невиконання чи неналежне виконання зобов'язань, що випливають із договорів перевезення: а) за ненадання транспортного засобу і за невикористання наданого транспортного засобу (ст. 921 ЦК України); б) за затримку відправлення пасажирів і порушення строку доставки пасажирів до пункту призначення (ст. 922 ЦК України); в) за прострочення доставки вантажу (ст. 923 ЦК України); г) за втрату, нестачу, псування або пошкодження вантажу, багажу, пошти (ст. 924 ЦК України).

Норми про відповідальність сторін договору перевезення містяться також у законах України «Про транспорт» (ст. 13), «Про автомобільний транспорт» (Розділ V), «Про залізничний транспорт» (Розділ VI), «Про перевезення небезпечних вантажів» (ст. 25), у транспортних кодексах – КТМ України (ст. 176-183, 277-295), ПК України (ст. 100, Розділ XVIII), у транспортних статутах – СЗ України (розділ VII), САТ УРСР (Розділ IX), СВВТ СРСР (Розділ IX) та ін.

Керуючись загальними положеннями про відповідальність за порушення зобов'язань, визначеними Гл. 51 ЦК України, сторони можуть визначити форми та обсяг відповідальності за порушення зобов'язань, що впливають з цього договору, в змісті індивідуального договору перевезення, якщо інше не встановлено законодавством.

Так, беручи до уваги ст. 611 ЦК України, сторони можуть передбачити у змісті договору перевезення такі правові наслідки за порушення зобов'язань, які одночасно є формами цивільно-правової відповідальності:

- 1) сплата неустойки;
- 2) відшкодування збитків;
- 3) відшкодування моральної шкоди.

Неустойкою згідно з ст. 549 ЦК України є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторі у разі порушення боржником зобов'язання. Сторони можуть визначити в договірному порядку відповідальність за порушення зобов'язань щодо перевезення у формі штрафу або пені.

Прикладом визначення розміру штрафу або пені в умовах договору перевезення є наступна судова справа.

Як зазначено в Постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 05 листопада 2018 р. у справі № 925/503/17, підставою виникнення спірних правовідносин є договір №28/12, за умовами якого сторони домовились, зокрема, про наступне: замовник сплачує штраф за понаднормативний простій у розмірі, еквівалентному 100 євро за кожну почату добу понаднормативного простою автотранспортного засобу при умові повідомлення виконавця про початок простою і належного документального оформлення зазначеного факту в СМР-накладній або карті простою (п. 7.5.); при порушенні замовником строків оплати, передбачених п. 6.2. договору, він сплачує виконавцю пеню у розмірі 0,01% від несплаченої у строк суми за кожний день прострочення платежу [4].

Проте, як правило, штраф обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання (ч. 2 ст. 549 ЦК України). Розмір відсотку від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання щодо перевезення визначається в нормах транспортного законодавства. Типовим прикладом може стати визначення штрафу при порушеннях зобов'язань за договором перевезення, де перевізником виступає ПАТ «Укрзалізниця», оскільки в таких справах розмір штрафу визначається з обов'язковим врахуванням норм Статуту залізниць України від 6 квітня 1998 р. № 457. За матеріалами справи, викладеної в постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 24 жовтня 2019 р. у справі № 904/104/19, АТ ДТЕК «Дніпроенерго» звернулось до господарського суду Дніпропетровської області з позовом до ПАТ «Українська залізниця» про стягнення штрафу за несвоєчасну доставку вантажу в розмірі 301 078,74 грн. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що Залізницею у період з липня по серпень 2018 року здійснено перевезення вантажів з порушенням термінів доставки, які визначені Правилами обчислення термінів доставки вантажу. Рішенням господарського суду Дніпропетровської області від 11.03.2019 р., залишеним без змін постановою Центрального апеляційного господарського суду від 11.07.2019 р., позовні вимоги задоволено частково. Стягнуто із Залізниці на користь Товариства 164335,36 грн. штрафу. Розмір штрафу визначено з врахуванням п. 116 СЗ України. У задоволенні решти позовних вимог відмовлено. Не погоджуючись з рішеннями судів попередніх інстанцій, Товариство звернулось до суду касаційної інстанції з касаційною скаргою. ВС касаційну скаргу АТ «ДТЕК Дніпроенерго» залишив без задоволення, а рішення господарського суду Дніпропетровської області від 11.03.2019 та постанову Центрального апеляційного господарського суду від 11.07.2019 у справі № 904/104/19 – без змін [5].

Пенєю є неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання (ч. 2 ст. 549 ЦК України). Прикладом визначення пені в умовах договору перевезення є наступна судова справа.

Як впливає із постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 05 лютого 2020 р. у справі № 464/12289/14-ц, суди при вирішенні питання про відповідальність замовника транспортної послуги за порушення термінів сплати коштів за договором перевезення, крім умов договору, де відповідальність визначена у формі пені, керувались нормами законодавства про правові наслідки порушення зобов'язань: ч. 2 ст. 625 ЦК України про те, що боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, зобов'язаний сплатити суму боргу з урахуванням встановленого індексу інфляції за весь час прострочення; ст. 231 ГК України, відповідно до якої, якщо порушено господарське зобов'язання, в якому хоча б одна сторона є суб'єктом господарювання, що належить до державного сектора економіки, застосовуються штрафні санкції. Тому Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду у залишив касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без змін, оскільки їх ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права [6].

Згідно з загальними положеннями ЦК України про відповідальність за порушення зобов'язання боржник, який порушив зобов'язання, має відшкодувати кредиторі завдані цим збитки (ст. 623 ЦК України).

Особливістю відповідальності за зобов'язаннями, що впливають із договору перевезення, є те, що компенсація завданих збитків відбувається в розмірі фактичної шкоди (реальних збитків, тобто втрат, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрат, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права – ч. 1 ст. 22 ЦК України), без врахування упущеної

вигоди. Це правило прописано в нормах національного транспортного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів в сфері перевезень, а також в окремих випадках врегулювання відповідальності перевізника нормами ЦК України (ч. 2 ст. 924 ЦК України). Законодавством може бути передбачена верхня грошова межа відповідальності перевізника за завдані збитки.

Про те, що завдані збитки при здійсненні перевезення відшкодовуються лише в розмірі реальних збитків, зазначається і в матеріалах судової практики. Так, відповідно до постанови Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 20 лютого 2019 р. у справі № 706/596/15-ц ФОП ОСОБА_8 несе перед позивачем відповідальність як перевізник за разовим договором перевезення вантажу автомобільним транспортом. Разом з тим, відповідно норм права відшкодовувані збитки мають бути реальними та їх розмір має бути належним чином встановлений [7].

Сторони при укладенні індивідуального договору перевезення за порушення зобов'язань можуть передбачити як форму відповідальності відшкодування моральної шкоди. Згідно з ч. 1, 2 ст. 23 ЦК України особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з неправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

У матеріалах судової практики часто зустрічаються випадки обґрунтування моральної шкоди за порушення умов договору перевезення транспортом загального користування. Прикладом задоволення позовних вимог про відшкодування моральної шкоди за неналежне надання транспортних послуг є наступна судова справа.

Як зазначається у постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 26 вересня 2018 р. у справі № 490/8831/15-ц, суди установили, що 08 липня 2015 р. ОСОБА_1 скористалася послугами ПАТ «Українська залізниця» із перевезення пасажирів швидким потягом № 121 сполученням «Київ-Миколаїв» зі станції «Київ пасажирський» у плацкартному вагоні № 24, що підтверджується приданим квитком на проїзд. 09 липня 2015 року з 05 год. 15 хв. вказаний потяг тридцять вісім хвилин стояв на станції «Казанка» через нагрів буксового вузла секції «А» тепловозу серії 2ТЕ10УТ № 0063 та на вимогу машиніста було викликано допоміжний локомотив.

ВС зазначає, що правовідносини сторін впливають з договірних відносин щодо надання транспортних послуг. Встановлено, що недбале виконання своїх службових обов'язків працівниками відповідача призвело до порушення прав позивача, а саме: не було отримано якісні послуги з перевезення. ВС не погоджується з висновками попередніх судових інстанцій про відмову в задоволенні відшкодування моральної шкоди.

Закон України «Про транспорт», Закон України «Про залізничний транспорт», Правила перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України не містять умови, за яких перевізником має бути відшкодовано моральну шкоду його пасажиру - користувачу послуги з перевезення залізничним транспортом, проте при зверненні до суду із позовом ОСОБА_1 посилалась на норми Цивільного кодексу України, які регулюються порядок відшкодування моральної шкоди та Закон України «Про захист прав споживачів».

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 4 Закону України «Про захист прав споживачів» (в редакції, чинній на час виникнення спірних правовідносин) споживачі під час придбання, замовлення або використання продукції, яка реалізується на території України, для задоволення своїх особистих потреб мають право на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (дефекту в продукції), відповідно до закону.

Ураховуючи те, що судами встановлено, що саме з вини ПАТ «Укрзалізниця» позивачу було надано неякісні послуги з перевезення, у зв'язку з чим було задоволено позовні вимоги ОСОБА_1 про стягнення вартості проїзду, колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду дійшла висновку, про наявність правових підстав для відшкодування позивачу завданої моральної шкоди [8].

Наступна судова справа є прикладом відмови в задоволенні позову про відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням умов договору перевезення. У лютому 2015 року ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 звернулися до суду з позовом про стягнення з ПАТ «Українська залізниця» відшкодування майнової шкоди на користь ОСОБА_2 у розмірі 1 339, 00 дол. США та 1 064, 80 грн, на користь ОСОБА_3 – у розмірі 1 176, 00 дол. США, на користь ОСОБА_4 - у розмірі 1 176, 00 дол. США, стягнення пені у розмірі

42, 81 грн, та відшкодування моральної шкоди на користь ОСОБА_2 у розмірі 6 000, 00 грн, на користь ОСОБА_3 – у розмірі 6 000, 00 грн, на користь ОСОБА_4 – у розмірі 3 000, 00 грн, посилаючись на порушення відповідачем зобов'язань за договором пасажирського перевезення у зв'язку із прибуттям потяга до пункту призначення із запізненням.

Відповідач заявлені позовні вимоги не визнав, просив відмовити у їх задоволенні, зазначив, що затримка у русі пасажирського потяга № 50 відбулась внаслідок технічної поломки рухомого складу, яка загрожувала життю та здоров'ю пасажирів, в силу приписів частини першої ст. 922 ЦК України за її усунення перевізник не сплачує штраф пасажиром. До того ж позивачами заявлялась вимога не про стягнення штрафу, а про стягнення відшкодування майнової та моральної шкоди.

Рішенням Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 01 серпня 2016 року у задоволенні позовних вимог ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4 відмовлено.

Рішенням суду першої інстанції обґрунтовувалось тим, що відповідальність перевізника за порушення строку доставлення пасажирів до пункту призначення настає виключно у тих випадках, що не пов'язані з порушенням такого строку внаслідок настання обставин непереборної сили, усунення несправності транспортного засобу, яка загрожувала життю або здоров'ю пасажирів, або інших обставин, що не залежали від перевізника. Між сторонами виникли зобов'язальні правовідносини. Таким чином, у разі порушення зобов'язання моральна шкода може відшкодовуватись лише тоді, якщо це буде встановлено договором або законом. Укладеними між сторонами договорами перевезення не передбачено умов про можливість відшкодування моральної шкоди, не встановлено такого виду цивільної відповідальності також і Правилами перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, що свідчить про відсутність правових підстав для задоволення позову в частині позовних вимог про відшкодування моральної шкоди.

Ухвалою Апеляційного суду Тернопільської області від 18 жовтня 2016 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

ВС зазначив, що до правовідносин між сторонами підлягає застосуванню правило ч. 1 ст. 922 ЦК України, яке обмежує відповідальність перевізника сплатою штрафу у розмірі, встановленому за домовленістю сторін, транспортними кодексами (статутами).

Відповідно, загальні правила про правові наслідки порушення зобов'язання, передбачені в пунктах 1-4 ч. 1 ст. 611 ЦК України, не застосовуються до перевізника у наведеній правовій ситуації, оскільки правило частини першої статті 922 цього Кодексу є спеціальним.

Враховуючи те, що позивачі аргументованих вимог про стягнення штрафу з відповідача не пред'являли, а вимоги про відшкодування збитків за частиною третьою статті 922 ЦК України є безпідставними, то, на переконання Верховного Суду, відсутні правові підстави для задоволення позову.

Верховний Суд погоджується із висновками судів про відсутність підстав для задоволення позовних вимог про відшкодування моральної шкоди, оскільки у справі, що переглядається, між сторонами виникли зобов'язальні правовідносини за договором перевезення, за порушення якого настають правові наслідки, встановлені договором або законом.

Тому постановою Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 06 лютого 2019 р. у справі № 607/2354/15-ц касаційну скаргу ОСОБА_2 залишено без задоволення, рішення судів першої та апеляційної інстанції у цій справі без змін [9].

Важливо наголосити, що сторони можуть встановити відповідальність у змісті договору перевезення, якщо вони погоджують умови договору в індивідуальному порядку. Проте значна кількість договорів перевезення є договорами перевезення транспортом загального користування (ст. 915 ЦК України). При укладенні таких договорів сторони, як правило, не погоджують умови перевезення, в тому числі відповідальність сторін. Замовник транспортної послуги (пасажир, відправник вантажу) лише приєднується до запропонованих йому умов договору перевезення в цілому, оскільки договір перевезення транспортом загального користування водночас є водночас договором приєднання (ст. 634 ЦК України) та публічним договором (ст. 933, ч. 2 ст. 915 ЦК України).

Тому при укладенні договору перевезення транспортом загального користування фактично нівелюється можливість визначення умов про відповідальність сторін за порушення зобов'язань у договірному порядку. При вирішенні спорів в суді в таких випадках застосовуються виключно норми законодавства. А якщо законодавством не закріплена певна форма відповідальності за порушення зобов'язань, що впливають з договору перевезення, то сторони позбавлені можливості її застосувати. Про це свідчать матеріали судової практики. Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного

суду у постанові від 30 січня 2018 р. у справі № 175/4013/14-ц зазначає наступне. Суди встановлено, що між сторонами склалися договірні відносини з приводу повітряних перевезень на підставі договору перевезення пасажирів, укладеного шляхом придбання квитка у ПАТ «МАУ». Встановивши договірний характер правовідносин сторін, суди залишили поза увагою те, що ані ПК України, ані Конвенцією про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень (1999 р., м. Монреаль), а також Правилами або умовами укладених між сторонами договорів не передбачено відшкодування моральної шкоди у правовідносинах з повітряного перевезення пасажирів. Внаслідок порушення договірних зобов'язань життя і здоров'я позивачів під небезпекою не перебувало. Суд першої інстанції, позицію якого підтримав і апеляційний суд, при вирішенні спору безпідставно застосував правила статті 1167 ЦК України, яка на спірні відносини не поширюється, оскільки регулює позадоговірні (деліктні) відносини. За таких обставин, а також з урахуванням розміру присудженої судом першої інстанції компенсації матеріальних втрат, позовні вимоги в частині стягнення моральної шкоди до задоволення не підлягають [10].

Висновки. Договір перевезення відрізняється від інших договорів про надання транспортних можливостей договірному врегулюванню відповідальності за порушення зобов'язань. Керуючись ст. 611 ЦК України, сторони договору перевезення можуть передбачити у його змісті такі форми цивільно-правової відповідальності: 1) сплата неустойки (штрафу, пені); 2) відшкодування збитків; 3) відшкодування моральної шкоди. Водночас відповідальність сторін договору перевезення за порушення зобов'язань є обмеженою нормами законодавства, яке регулює договірні відносини з надання транспортних послуг. Тому замовник транспортної послуги та перевізник несуть відповідальність, визначену у змісті договору, якщо інше не встановлено нормами ЦК України, іншими законами, транспортними кодексами (статутами).

Сторони можуть встановити відповідальність у змісті договору перевезення, якщо вони погоджують умови договору в індивідуальному порядку. При укладенні договорів перевезення транспортом загального користування сторони не погоджують умови перевезення, в тому числі відповідальність сторін. Замовник транспортної послуги (пасажир, відправник вантажу) лише приєднується до запропонованих йому умов договору перевезення в цілому, оскільки договір перевезення транспортом загального користування водночас є договором приєднання та публічним договором водночас.

Список використаних джерел

1. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
3. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар: пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій України, науковців, фахівців. – Т. 9, ч. III: Послуги. Перевезення. Транспорте експедирування. Зберігання / С. Є Морозова, І. С. Лукашевич-Крутник та ін.; за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків: «ЕКУС», 2020. 456 с.
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 05 листопада 2018 р. у справі № 925/503/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77657026> (дата звернення: 31.12.2020).
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 24 жовтня 2019 р. у справі № 904/104/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85154569> (дата звернення: 31.12.2020).
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 05 лютого 2020 р. у справі № 464/12289/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87950882> (дата звернення: 30.12.2020).
7. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 20 лютого 2019 р. у справі № 706/596/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79988736> (дата звернення: 31.12.2020).
8. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 26 вересня 2018 р. у справі № 490/8831/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76859575> (дата звернення: 31.12.2020).
9. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 06 лютого 2019 р. у справі № 607/2354/15-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80112284> (дата звернення: 31.12.2020).

10. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 30 січня 2018 р. у справі № 175/4013/14-ц. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72044294> (дата звернення: 25.12.2020).

References

1. Kontseptsiiia onovlennia Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy [The concept of updating the Civil Code of Ukraine] (2020). Kyiv: Vydavnychiy dim «ArtEk» [in Ukrainian].
2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy [The Civil Code of Ukraine]. (2003, January 16). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of Verkhovna Rada of Ukraine*. Kyiv: Parlam. vyd-vo [in Ukrainian].
3. Spasybo-Fatieieva, I. V. (Ed.), Morozova, S. Ye., Lukasevych-Krutnyk, I. S. (2020). *Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar: poiasnennia, tлумachennia, rekomendatsii z vykorystanniam pozytsii vyshchikh sudovykh instantsii Ukrainy, naukovtsiv, fakhivtsiv. Posluhy. Perevezennia. Transporte ekspedyruvannia. Zberihannia [Civil Code of Ukraine: scientific and practical commentary: explanations, interpretations, recommendations using the positions of the highest courts of Ukraine, scientists, specialists. Services. Transportation. Transport forwarding. Storage]*. (Vols. 9. III). Kharkiv: «EKUS» [in Ukrainian].
4. *Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho hospodarskoho sudu vid 05 lystopada 2018 r. u spravi № 925/503/17 [Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Commercial Court of Cassation of November 5, 2018 in case № 925/503/17]*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/77657026> [in Ukrainian].
5. *Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho hospodarskoho sudu vid 24 zhovtnia 2019 r. u spravi № 904/104/19 [Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Commercial Court of Cassation of October 24, 2019 in case № 904/104/19]*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85154569> (access date: 31.12.2020) [in Ukrainian].
6. *Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 05 liutoho 2020 r. u spravi № 464/12289/14-ts [Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the First Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation of February 5, 2020 in case № 464/12289/14-ts]*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87950882> [in Ukrainian].
7. *Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 20 liutoho 2019 r. u spravi № 706/596/15-ts [Resolution of the Supreme Court of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation of February 20, 2019 in the case № 706/596/15-ts]*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79988736> [in Ukrainian].
8. *Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 26 veresnia 2018 r. u spravi № 490/8831/15-ts [Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation of September 26, 2018 in case № 490/8831/15-ts]*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76859575> [in Ukrainian].
9. *Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 06 liutoho 2019 r. u spravi № 607/2354/15-ts [Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the First Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation of February 6, 2019 in case № 607/2354/15-ts]*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80112284> [in Ukrainian].
10. *Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Pershoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 30 sichnia 2018 r. u spravi № 175/4013/14-ts [Resolution of the Supreme Court in the composition of the panel of judges of the First Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation of January 30, 2018 in case № 175/4013/14-ts]*. Retrieved from <http://reyestr.court.gov.ua/Review/72044294> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.02.2021.